

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПАРАДИГМИ ІНДИВІДУМ – СІЛЬСЬКА ГРОМАДА У ТВОРАХ О. КОНИСЬКОГО

У статті розглядається комунікативний простір як одна з обов'язкових умов реалізації людського життя, такий собі «безперервний процес взаємного пристосування», як це кореспондує в художній формі у своїх творах О. Кониський.

Ключові слова: комунікативний аспект, парадигма, індивідуум, індивідуальність, соціальне середовище, суспільна діяльність.

В статье рассматривается коммуникативное пространство как одно из обязательных условий реализации человеческой жизни, некий «непрерывный процесс взаимного приспособления», как это корреспондирует в художественной форме в своих произведениях А. Кониский.

Ключевые слова: коммуникационный аспект, парадигма, индивидуум, индивидуальность, социальная среда, общественная деятельность.

The article interprets the category of communicative space as one of the prerequisites for the realization of human life as a «continuous process of mutual accommodation». A. Konisky tries to apply this principle to the artistic form of his works.

Key words: communicative aspect, the paradigm, the individual, personality, social environment, social activities.

Автор намагається визначити характер зв'язку прози митця з мистецьким пошуком тих українських письменників доби, що творили традиції української літератури. З'ясувати зокрема, чому співвіднесеність індивідуума з сільською громадою є, на думку письменника, необхідним засобом для реалізації онтологічного статусу людини, однак не забезпечує успішної взаємодії особистості й громади. Розуміння естетики прози О. Кониського дає аспект співвіднесеності життя народу з релігійною мораллю, те, як сповідується етика християнства суспільними інститутами.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять теоретико-літературні, історико-літературні та філософські праці І. Франка, О. Барвінського, С. Єфремова, М. Драгоманова, М. Возняка, О. Білецького, І. Денисюка, Н. Калениченко, П. Хропка, Т. Гундорової, Л. Гаєвської, а також, для забезпечення повноти системно-естетичного дослідження, філософський концепт Т. Адорно, Арістотеля, В. Вундта, Г.-Г. Гадамера, Р. Емерсона, А. Камю, М. Мамардашвілі, Х. Ортеги-і-Гасета, Платона, Ч. Тейлора, А. Шопенгауера та ін.

Метою статті є демонстрація читачеві О. Кониським у художній формі неможливості життя та діяльності людини за межами суспільства. Демонстрація тонкої грані між реалізацією себе, як особистості у суспільстві та деградацією особистості у тому ж суспільстві. Змалювання письменником системи образів, що співвідносять особистість з суспільно-історичними процесами доби.

Аксіоматичним прийнято вважати питання про неможливість реалізації людського життя поза межами комунікативного простору, поза людською взаємодією,

внаслідок чого особистість «перебуває в безперервному процесі взаємного пристосування» [3, с. 652]. Назагал, комунікативністю ознаменовують «ознаку конструктивної взаємодії особистостей, соціальних страт, націй та етносів, яка розгортається на основі взаємної толерантності й порозуміння» [7, с. 257]. Однією із наступних після сім'ї, родини ланок, де здатна реалізуватися комунікативність, є, як це кореспондує в художній формі у своїх творах О. Кониський, сільська громада. Завдяки їй, як показує письменник, зображуючи цей суто український інститут XIX ст., «особистість, яка має яскраво виражену індивідуальність, вольові та емоційні якості, володіє здатністю мислення, здатністю до самопізнання, тісно пов'язана з певним соціальним середовищем походженням та участю у суспільній діяльності» [1, с. 8].

Цей тісний зв'язок ще, проте, не забезпечує успішної взаємодії наявних двох ланок особистості та загалу, суспільства. О. Кониський показує, що громада – коли особистість стає у виразно конфліктну позицію з вищою становою ієрархією села – паном – займає цілковито нейтральний рубіж, полишаючи члена сільської громади сам на сам із випробуваннями, а отже, тим, по суті, прирікаючи такого члена громади, оскільки той не може зарадити собі внаслідок відсутності в нього цenzу освіти, він не володіє достатніми коштами, що дозволили б йому забезпечити свою правду в правовому полі.

Сам на сам зі своєю проблемою, надто складною, аби самому її змога було вирішити, зостається Грицько, герой оповідання О. Кониського «Панська воля». Щоб одружитися з вільною, донькою свого господаря, в якого наймитував, Ганнусею, Грицько, через посеред-

ництво опікуна, здійснює викуп на волю, проте новий пан не визнав того викупу, не визнав і того, що Грицько «вже тринадцятий рік вольний, викупився на волю» [2, с. 39]. За тим папером, який, у викуп за волю дав опікун Грицькові, виявилось, що це дозвіл тільки про те, що йому, кріпакові, «можна на козацці женитися» [2, с. 40], тобто – побратися з людиною вільного стану.

Не бажаючи зрозуміти того, що Грицько сплатив опікунові свій викуп за волю, що винуватий в усьому великий опікун, який обманув Грицька, узявши з нього великий викуп за те, що неправочинний був здійснити, а, по-друге, в чому обманув Грицька, замість викупної надавши лише дозвіл, що не відповідав ані сумі потрібної Грицькові послуги, ані сумі сплаченого за цю послугу. Панові належало б, вочевидь, позиватися з Грицьковим опікуном, але формально йому легше, з огляду на наявність прямих підстав, добиватися своїх прав у змаганні з Грицьком.

Що здатний протиставити цій формальній правоті пана герой оповідання «Панська воля»? Очевидно, за відсутності інших аргументів та ресурсів, лише одне: свою правоту і свою совість, адже він-бо, дійсно, сплатив свій викуп за визволення з кріпацької залежності. Змагання совісті цієї людини з правовою сваволею пана, а також із відсутністю інституцій, що гарантували б захист героя (у цьому разі такою інституцією якраз і могла б постати сільська громада), – в сукупності стають чинниками, що провокують численні життєві втрати героя оповідання «Панська воля», загибель його родини.

По суті своїй теза автора «І не найшлося же, подумав я, живої душі, щоб оступилася за погублені душі! За душі, погублені так по-варварськи панською волею!» [2, с. 41-42], виявляється співмірною з обвинувальним актом, адресованим сільській громаді, а також тим суспільним інститутам масштабнішого плану, що мали б дбати про долю окремо взятої людини. Не тільки панська сваволя, але й бездіяльність сільської громади виявилися співмірно невід'ємними у разі необхідності забезпечення життєздатності моральних норм в існуванні людини. Фактично розвиток цієї проблеми в художній формі О. Кониський моделює також в «етюді з сільського життя» «Хоча б була постаті дожала». Тут ця модель дооснащується тим чинником, що героїня твору загнана в жорсткі рамки каузальної (причинової) необхідності йти услід за умовами, точніше – вимогами життя, котре, не щедро даруючи, відбирає, проте відразу і все.

Володіє Наталка (а вона – німа, тобто вже почасти окрадена життям) небагато чим: «кривобокою халупчиною»; наймитуючи, «покохалися та й побралися» вони з горбатим Захаром Химченком, і «на весіллі хазайка їх подарувала їм телятко, а з того теляти і виросла телиця – єдина надія Захара і Наталки» [2, с. 342]. Усе це володіння в одночася знищується: телиця «з вечора не вернулася з череди» [2, с. 342], а коли Захарко «пішов був у ліс шукати телицю» – «в лісі напала на нього і покусала скажена собака» [2, с. 342]. Радикальний сільський засіб – ворожка – не допоміг Захарові: «скажена взяла своє... Мусили Захара зв'язати і закинути в комору на ніч, щоб ранком вирядити до міста. Не діждався Захар того ранку: зв'язаний, самотою, в темній коморі, без сповіді і без причастя віддав він Богові душу» [2, с. 342].

Важливим штрихом і акцентованим докомпонентом ситуації стає те, що сільська громада і сільський староста в цій ситуації відіграють фатально пасивну, знеохочену роль: «А заким (сільський. – Т. К.) староста, – наголошує О. Кониський, – зібрався повезти Захара до міста, до лікаря, скажена взяла своє...» [2, с. 342]. Письменник, отже, наголошує, що не якийсь там фатальний збіг обставин чи самодостатній розвиток подій, а саме млявість у діянні старости сільської громади спричинилася найбільше до того, що Захара не було вчасно піддано лікуванню і повернуто йому здоров'я.

Змушена продати телицю задля того, щоб поховати чоловіка, «разом оплакала Наталка і чоловіка, і телицю... Разом поклала в одну труну і чоловіка, і надію...» [2, с. 342]. По смерті чоловіка Наталчине благополуччя уособлює телиця, що тепер – у чужих руках. Вона, ця істота, стає для жінки своєрідним образом можливого щастя; саме цим можна пояснити палко-емоційне ставлення героїні етюду до цієї істоти: «Наталка прожогом кинулася до неї (телиці. – Т. К.), обвила своїми руками її шию і почала цілувати її морду. Поцілунки сипалися один по одному. Теличка стояла неначе вкопана. Нарешті Наталка вийняла з-за пазухи невеличку, посипану сіллю скибку хліба і дала її теличці, а сама знову цілувала теличину шию...» [2, с. 343]. Вочевидь, показує автор, тут не лише саме ставлення до цієї істоти; героїня, безперечно, фіксує в такий спосіб певні цінності доміанти, що стоять лише поза межами прив'язаності до певної істоти. Перед нами, гадаємо, спроби відновити налагоджений між індивідуальністю і загалом необхідний діалог, встановити порушену практику спілкування між особистістю та загалом.

Врешті в якийсь момент Наталка розуміє, що всі її сподівання здобутися на такий діалог – марні: «тим-то отсе сьогодні і чудно мені було, що Наталка не виходила з хати ні на сінешній свій поріг, ні в поле жати» [2, с. 343]. Прикметно, знову-таки, що це розуміє лише герой-оповідач, але не громада села. Остання не робить жодних спроб, аби зарадити становищу.

Згодом, уже по смерті Наталки, з'ясується, що і сусідка помічала, «що вона наче не при собі» [2, с. 344], «зовсім не та стала: тиха та спокійна така, наче деревина та, – і від роботи зовсім відбилася, навіть їсти собі не хоче зварити, з ранку до вечора на порозі сидить, згорнувши руки» [2, с. 244], і сільський староста поспівчуває, що «з розкошів людина на себе руки не наложить» [2, с. 344], і зауважать селяни, що вона «на одну постать, та не дожала...» [2, с. 345] свого лану. Зауважмо і те, що спілкування у Наталки зводилося не до порозуміння з людьми, що не люди стануть опорою Наталці в годину її тяжкої самотності, а ота телиця.

І по трагічній загибелі героїні, як показує О. Кониський, громада не зрозуміє її; причина цього непорозуміння, на думку письменника, криється у відмінності векторів буття особистості й громади: Наталка тужить і гине внаслідок невідбутності свого духовного діалогу з життям, а громада, в результаті, сприймає лише зовнішній виробничий аспект цього діалогу: «От чудна людина! – Озвалася пономариха. – Хоча б була постаті дожала...» [2, с. 345].

Базовий або основний аспект розбіжності між особистістю та громадою полягає, на думку митця, в

характері ставлення до певних ціннісних домінант. Якщо в особистості на першому плані, як це бачимо з героїнею етноду «Хоча б була постаті дожала», – духовні цінності, в громаді – матеріальні, виробничі, предметні, що породжує між цими чинниками – особистість і громада – поляризацію, органічну недостатність незалежних, потрібних для порозуміння, комунікативних процесів, здатних сприяти реалізації консенсусу між цими полярними величинами. За відсутності такого консенсусу, вважає письменник, неможливий пошук найоптимальніших засобів до усунення суперечностей між особистістю, індивідуальністю і громадою села, що покликає до праці в напрямі вироблення і, основне, вдосконалення вже наявних форм діалогу, без чого неможлива інституційна практика, на загал, усього суспільства.

Індивідуальність, як і сільську громаду, О. Кониський розглядає як окремі сектори соціальної системи, що не здобуваються на згоду стосовно важливих рішень у реалізації буття. Митець закликає до праці над віднайденням такої згоди, над реалізацією її у життя, оскільки без такої згоди, за «диссенсусу», суперечності між індивідуумом та громадою можуть сягнути критичного рівня – і для індивідууму, і для громади. Жодним чином не ідеалізуючи громаду, О. Кониський не прагне ідеалізувати й індивідуальність, що співіснує і співдіє з сільською громадою, і підтвердженням цьому є оповідання «Баба Явдоха».

В оповіданні Явдоха Жмурка цілковито поляризується із сільською громадою: коли «селяни-хлібороби після служби Божої, замість снідати, пообідали раненько, спочили та, скоро сонечко розповнилось на все небо, взялись до роботи, яка кому мулила. Вийшло справді добре: Боже Богові, а людям людське» [2, с. 300], – Явдоха Жмурка байдикує. «Парубоцтво і чоловіки взялися копи возити; молодіці з дівчатами – хто коноплі мочить, хто льон праує, хто на городі порається; люде старого віку, правда, нічого не роблять» [2, с. 300]. Отже, якщо баба Явдоха не працює – вона літнього віку людина? Автор на це заперечує: «яка вона стара? Чи повернуло на п'ятий десяток, чи, може, й ні; з-під очіпка срібна нитка у неї не світиться; твар – як огірочок; і вся вона така ще струнка, постатна, бадьора, що хоч би й на рушничок, так би не встид було» [2, с. 300]. Отже, байдикування в пору «під косовицю» – лише бабине недбальство і неробство.

Не з якої іншої причини, а знічев'я на колоді за воротами «у затінку під розлогою вербою сіла Жмурчиха» [2, с. 301], нудячись тим, що нікого перепинити задля базікання: «І де ті люди в Бога поділися? – каже Явдоха собі на думці» [2, с. 301], «дзьобає баба Явдоха соняха, а з тварі її знати, що нудьга її бере, що язик у неї свербить, хочеться їй перекинутися словами, піднебіння язиком почухати, та ні з ким... Сама єдина» [2, с. 301]. Знічев'я, з нічого робити зачепила баба Явдоха і Походенка, який віз жито з «Харкового підмету» – земельної власності баби. Явдоха Жмурчиха гаразд знала, що той лан не гуляв, був зораний та засіяний саме Походенком, гаразд знала, що в словах Походенка «Ви казна-що химерите, замудрували знічев'я, а мені ніколи. Хоч би той підмет і ваш був, нащо ж ви його покинули пустувати? Гуляючи, він би бур'янував, виснажувався б» [2, с. 311] – чиста правда, однак їй

хотілося себе розважити, тож вона затіяла спершу сварку, супроводжувану прокльонами, а далі – й стала вимагати від Походенка половину врожаю. Намагаючись перепинити воли, баба Явдоха наразилася на удар війям (дишло у возі з упряженими волами), зчинила лемент, «з Явдошиного двору вибіг наймит з наймичкою, небавом повибігали на гвалт і сусіди і обступили Явдоху» [2, с. 312]. Це стало причиною позову баби Явдохи до Походенка, а основною вимогою сатисфакції Явдоха Жмурка визначила привсе-людне покарання винуватому різками: «Хлосту йому! Під різки його на майдані серед села, щоб усі бачили...» [2, с. 324], тобто привселюдне, перед усією громадою, приниження людини, й це – при тому, що в «Походенка одібрали і жито, і землю і віддали бабі Явдосі».

Неабияку роль у такому успішному правовому змаганні баби Явдохи з Походенком відіграло, звісно, те, що баба мала кошти для підкупу свідків, а також задля того, щоб найняти адвоката. Відчуття безвиході у Походенка, як і усвідомлення незмоги наразитися на привселюдне покарання, сягнути в цієї людини крайньої межі: «Ні! Сього не буде! – гукнув несамовито Походенко. – Швидше повішуся, втоплюся... волюсть спалю... Квочку (бабу Явдоху. – Т. К.) задушу... В каторгу, на шибеницю піду, а під різки не ляжу... Чуєте, хлопці! Не ляжу! – він вихопив з ярма занізок і шпурнув його на вітер. – Не ляжу... Я собі ради дійду...» [2, с. 327]. Що більшою є туга і відчай Походенка, то більше ярішає в жадобі чужої неслави баба Явдоха: «У волюсть, кажете? – здивовано спитала Явдоха. – Значить, не в нашому селі? А ви ж казали: у нас, на майдані, прилюдно, перед усім селом?» [2, с. 330]; і незмога сягнути вимріяного завдає бабі неабиякої гризоти: «Бідна ж моя головонько! – вболівала Явдоха. – А я була певна, що на майдані, перед монополією» [2, с. 330].

Як у цій ситуації поводить ся громада села? Спершу ватажок сільського парубоцтва виявляє рівень налаштованості громади питанням до Походенка: «Ти умисне чи не умисне убив її?» [2, с. 318], тобто неспівмірно перебільшуючи його провини за те, що сталося. На запевнення Походенка: «Я до неї й пучкою не доторкнувся: само війя її пхнуло» [2, с. 318] парубок доуточнює: «А люди кажуть, що ти її в груди ногами мівив» [2, с. 318] та й обгрунтовує причину явної налаштованості селян супроти Походенка: «Фершалка, звісно, баба язиката, пронозиста, але ж усе село за неї, усі з поклонами» [2, с. 318].

О. Кониський зауважує, що громада в ситуації, коли індивідум переживає складний етап свого буття, здатна виявити себе не з кращого боку – принаймні, коли мова йде про окремих її членів, що представляють громадську думку. Ця думка, як це в художній формі являє письменник, залучає в себе низку негативних чинників, з яких виділимо три найбільш характерних:

– бачення певного життєвого явища на основі викривленого дискурсу: «люди кажуть, що ти її в груди ногами мівив» [2, с. 318] – після запевнення одного з винуватців подій, що «я до неї й пучкою не доторкнувся» [2, с. 318];

– переваження консенсусу індивідуальності з громадою на основі не загального порядку, а порядку

переважання престижу одного з членів громади: «фершалка», тому й «усе село за неї», бо всі до неї «з поклонами» [2, с. 318];

– проблемна недостатність послідовності вчинків членів громади до однієї зі сторін конфлікту, надто тієї, що зіткнулася із серйозним випробуванням: Голінний, представник парубоцтва села, закликає Походенка мати повагу до баби Явдохи, як і, на загал, до старших. У цьому разі фарисейство Голінного розкривається в питаннях Походенка, звернених до нього: «А чи не ти наструнчував мене проти неї?», «Хіба не ти глумився на громаді і з Єфрема, і з Василя Книленка (людей старшого віку, літніх людей. – *Т. К.*)? Дратував їх, глумливі прізвища давав їм, а тепер бач: «повага до старих людей!», «Походенко лупав очима. Його занадто дивувало, що Микола Голінний, ватажок парубоцтва, радить йому зовсім що інше, ніж досі правив!» [2, с. 318].

Письменник, проте, бачить оптимальний вихід зі складної ситуації, що зайшла надто далеко з огляду на різновекторність бажань (адвокат прагне покарання Походенкові, баба Явдоха добивається морального задоволення, Походенко стоїть на тій граничній межі, коли важать між життям і смертю) персонажів твору. Таким виходом вбачається йому пошук і віднайдення базового консенсусу, що його можна розцінювати як ключовий для залагодження складнощів у взаєминах особистості й громади. Це, наголошує письменник, стає можливим через здійснення певних кроків, що ведуть назустріч громаді, назустріч порозумінню з нею, – принаймні з тією її частиною, що представляє в ній мудрісну старійшинську сферу. Саме тому Походенко приходиться, що показово, до одного зі старійшин села *за порадою* – як за порятунком: «Порятуйте, дідусю! – Походенко кинувся цілувати діда (Євмена. – *Т. К.*) в руку» [2, с. 332].

Щирість каяття парубка у попередніх непорозуміннях із дідом, глибина страждання і відчаю Походенка змушують узятися цю літню людину за виправлення ситуації, в яку – чи то свідчать на боці баби Явдохи, чи то на боці Походенка, чи й своїм свідомо осмисленим ставленням – була залучена значна частина села. Залучивши до справи і діда Василя, дід Євмен нейтралізував ситуацію – насамперед тим, що відіслав парубка на свій хутір, де його ніхто б не знайшов, а самі діди потому взяли до справи.

Прикметною є та оцінка, що її вони дають скоєному бабою Явдохою, заводячи з нею розмову начистоту. Ситуацію, яка утворилася внаслідок дій Явдохи Жмурчихи, вони кваліфікують як бешкет: «великого бешкету накоїла ти, Явдохо, на все село!» [2, с. 335]. Прикметним є й те, що діди виявляють суть причини до скоєння бабою Явдохою того бешкету: «Про що саме усе село наше гомонить, як не про тебе?» [2, с. 335]. Кажучи іншими словами та вдаючись до сьогоденної термінології, люди, які прийшли до хати баби Явдохи, гаразд розуміють, що вона вчинила «піар-акцію» – тобто саморекламу, яка здатна була б явити її можливості та силу в судочинній справі, явити її як обстоювачку справедливості та, що головне, таким чином закріпити й посилити авторитет баби Явдохи у сільській громаді.

Розважливі слова дідів не знаходять у баби Явдохи розуміння: вона вже звикла до своєї ролі постраждалої: «мені не можна було не позивати: землю мою забрав був, жита мені не дав, ще й мене убив би» [2, с. 335]. Тоді діди змушені вдатися до викриття баби Явдохи. При цьому виявляється, що ота «хлоста» – побиття, а «хлоста – діло паскудне сороміцьке!» [2, с. 336], є для баби Явдохи своєрідною помстою комусь за пережитий власний сором, коли нагадав їй дід Євмен, як вона бігала по току з зав'язаною на голові сорочкою, а чоловік тебе хвиськає по стегнах різками...» [2, с. 336], а причиною тому було, вочевидь, те, що «люди дещо про дівера і верзуть» [2, с. 336].

Жадання сатисфакції в баби Явдохи таке велике, що вона й після нагадування діда Євмена про відомий йому сором Явдохи не зважає на те, що нехтує звичаями і традиціями сільської громади: «Відколи я й на світі живу, – наголошує в розмові з Явдохою Жмурчихою дід Євмен, – на зазнаю, щоб кого з наших людей принародно різками плазували. І за панів сього не було, а ти, бач, що вигадала» [2, с. 336]. Стає зрозуміло, отже, чому баба Явдоха і вигадала це принародне побиття різками: в такий спосіб вона б остаточно позбулася того, що психологічно тяжіє над нею, не приспане, переконаємося, і роками, а саме: власне приниження за побиття різками.

Діди знову ставлять Явдоху Жмурчиху перед вибором: виявити великодушність і пробачити Походенкові чи зостатися на посередній позиції. Властиво, вони навіть ідуть назустріч бабі Явдосі, безальтернативно пропонуючи лише один варіант: «Так отсе ми до тебе, щоб ти зараз підписалась, що прощаєш Походенкові і не хочеш, щоб його плазували» [2, с. 336]. Утім, у виборі між честю і вигодою баба обирає останнє: «У Квочки вся твар витяглася. Як же отсе так: вона стільки клопоталася, стільки платила, стільки панькалась з Гонким (адвокатом. – *Т. К.*), а тепер усе б то те пустити внівець?» [2, с. 336–337].

Те, що вона здійснила неправильний вибір, баба Явдоха довідується одразу: коли діди зостерігають, що їм відомо про підкуп Явдохою свідків: «Знаємо, знаємо, хто й за що купив Кулинці плахту, хто справив Оверкові і чоботи, і шапку, і ще там дещо. Се все ми знаємо і, коли вже на те піде, так і доведемо...» [2, с. 337], однак і страх перед обвинуваченням та розвінчанням її вчинків не спиняє затяту бабу: «Царська воля, а не моя! І як же так, дідусю? Коли сей раз йому минеться, так він і вдруге? Ні! Нехай буде так, як добрі люде присудили!» [2, с. 337].

Переконавшись, що моральні гальма у випадку з бабою не спрацьовують, дід Євмен вдається до крайніх заходів: до погроз, в яких підґрунтя – сама дійсність: «Нехай виб'ють Походенка, а ми на другий день до земського чи до кого там треба, що ти підлітків з путі Божої зводила, на кривоприсягу їх підводила. Тебе за се зараз в острог, там ми тебе згноїмо!», «Походенка виб'ють, а він чирк сірником під твою стріху! Ти собі спиш, ругишся в перині, а на твоїй хаті верх палає, аж гуготить! Заким люде позбігалися... стеля на тебе бабух! Огнем тебе так і обсипало, і придало... Прокинешся тільки на те, щоб побачити свою смерть пекельну» [2, с. 338]; Найбільш уразливою для баби Явдохи, яка ще

борсається між страхом і погрозами на адресу Походенка, є третя загроза бабі діда Євмена: «Отам у тебе на пастовні є лики, є між ними і дупленясті, є такі, що з кількома дуплами, саме проти Волосожару. В дуплах чи бджоли, чи чмелі наносили смачного меду, ти його, молодице, куштувала?..» [2, с. 338]: загроза втрати свого скарбу, що знаходиться в тих дуплах.

Баба Явдоха, врешті, змушена пристати на те, що Походенко привселюдно вибачиться перед нею, а всі її потаємні наміри – перезаховати скарб, «медок переховати та до Гонкого з'їздити. Тоді я іншої вам заспіваю...» [2, с. 339] – розбиваються об волю діда Євмена, який ставить бабу перед вибором: «Або сюди, або туди, а не крути! Я знаю, що ти замишлянка, та й у мене голова не гвіздком в тім'я вбита... Я тямлю, куди ти кермуєш, та мене не проведеш! Годі укрутити і або зараз поїдеш, або нехай!..» [2, с. 240].

Демократично-правовий характер життя сільської громади, переконуємося з твору, тримається на моральних підвалинах, а ще – засадах традиції, наявної в межах сільської спільноти. Будь-який намір зміщувати усталені параметри традиції співвідноситься не лише з аморальними діями, а й веде до зростання конфліктного потенціалу в середовищі сільської громади. Будь-які кроки щодо збільшення ступеня інтегрованості індивідууму в систему життя громади можна, за О. Кониським, здійснювати, лише керуючись моральними моделями консенсусу, з урахуванням максимальної непримусовості при його досягненні, а надто – на засадах моралі громади.

Письменник акцентує у творі також на зіткненні у середовищі сільської громади не лише різних моделей морального плану, але й, по суті, окремих соціальних груп, надто – матеріально полярних членів сільської громади, в якій різні, відмінні ступені інтегрованості в суспільно-правову систему буття. Бодай формальну цілісність сільської спільноти, як показує О. Кониський,

вельми хистку рівновагу співжиття в ній можна забезпечити лише з опорою на наявність суспільного договору громади, що визначає традиції в її житті, а також посиленням чинника психологізації суспільної (на рівні життя громади) згоди.

Необхідний також, як це підкреслює митець, уводячи в художню площину твору діда Євмена та діда Василя, певний жорсткий і послідовний (із повсякчасним відстеженням такої послідовності та постійності) порядок взаємосполучуваності, взаємо-контактів у співжитті громади села. Формально узгоджувачим чинником такого співжиття виступає, наголошує О. Кониський, моральна солідарність сторін, яка значним чином здатна (бодай в одному плані) зняти боротьбу протилежних тенденцій, інтересів, поривань, а також інтенцій.

Найтривкішим з усіх можливих зразків, прикладів консенсусів у громаді, вважає О. Кониський, є варіант морального, такого, що враховує всі формальні узгодження, консенсусу. Як його досягає сільська спільнота – чи то шляхом розмислу, мудрості, чи шляхом вияву, викриття непродуктивних чинників у житті громади – це питання щоразу концептуально визначається на рівні ставлення до найважливіших моментів соціального плану, а в ньому – певної, усталеної для народу системи цінностей і норм. Такою, вважаємо, є мистецьки вирішена в оповіданні О. Кониського «Баба Явдоха» модель співіснування індивідууму і сільської громади. Основою, на якій тримається зображення людини в прозі О. Кониського є, на нашу думку, особистість у соціальному, суспільному, історичному, побутовому та інших рівнях буття, визначаючи у прозі письменника концепцію етики людського співіснування. Письменник показує, що своїм онтологічним статусом людина узалежнена від суспільних чинників, які присутньо впливають на характер етичного співіснування людей. Етика суспільних взаємин у творах О. Кониського – це етика взаємин між конкретними групами в громаді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності. Львівський текст 30-х років ХХ ст. / Стефанія Андрусів. – Л. : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2000. – 340 с.
2. Кониський О. Оповідання. Повість. Поетичні твори / Олександр Кониський. – К. : Наук. думка, 1990. – 640 с.
3. Рассел Б. Історія західної філософії / Бертран Рассел. – К. : Основи, 1995. – 759 с.
4. Руда Т. Національні художні культури: деякі питання відродження і взаємодії / Тетяна Руда // Народна творчість. – 1991. – № 3. – С. 10–19.
5. Семенкин Н. Некоторые аспекты свободы в ее связи с необходимостью / Николай Семенкин // Личность. Проблемы формирования и личного самосовершенствования : [сб. ст.]. – Таганрог : Мин-во высш. и средн. образования, 1972. – С. 174–183.
6. Фишер К. История новой философии. Френсис Бэкон / Куно Фишер. – М. : АСТ, 2003. – 541 с.
7. Хамітов Н. Історія філософії: Проблема людини та її меж / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова та ін. – К. : Наук. думка, 2000. – 272 с.